

A magyar nyelvű tudományos könyvkiadásról e rövid írás keretein belül nem tudunk számot adni. A társadalomtudományok több ágazatában romániai magyar szerzők jelentősen gazdagították a magyar kultúrát (különösen az irodalomtudományban, a népművészeti kutatások területén stb.). Nagy Miklós időbeli meghatározása helytálló: 1953 után a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó kiadványaival kapcsolatban „...magyar nyelvű szakkönyvek tucatjai jelentek meg, zömmel 1955 és 1960 között.”

Láthatjuk tehát, hogy napjainkban Romániában a magyar nyelvű tudományos művelődés fő szálai a Korunkhoz vezethetnek; a Korunk „a hazai magyarság önismereti szükségletét” a periodikák munkaterületén lassan hús esztendeje szinte egymagában igyekszik kielégíteni. Azzal, hogy immár másodszor állít össze nagyigényű tudományos körképet, nemcsak hagyományt őriz, hanem példát is teremt: egy nemzetiségi közösség korábban megkezdett tudatos, öntudatos magafigyelését, szellemi, tudományos gazdagságának a számbavételét a feladat súlyából következő alapossággal és felelősséggel továbbra is folyamatosan véghezviszi.

Abban a szellemben, ahogy Tessedik Sámuel megfogalmazta: „A nemzeti és felekezeti gyűlölködés, a felvilágosodásnak ez a két esküdt ellensége mindig is hatalmas akadály volt Magyarországon a tudományos fejlődésnek.”

ÓDOR LÁSZLÓ

Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna

Amit az *Ezen az oldalon* után csak sejteni lehetett, most bár bizonyosság: Gion Nándor egyelőre nem a regény műfajában talál rá igazi önmagára, nem ebben valószínűleg meg legjobb képességeit. Az új kötet, az *Olyan, mintha nyár volna* is különös műfajváltozat: nem regény és nem is pusztán csak novellák gyűjteménye. A kevés szereplő különböző nézőpontból való láttatása, az árnyaltabb jellemrajz, a motívumok visszatérése túlmutat a novellaformán, ám a kötet darabjait mégsem szervezi egységbe az azonos szereplők csoportja vagy egy összefüggő cselekmény. A novellák mondanivalói nem sűrűsödnek valamiféle csomópontban, jelentésük nem sokszorozódik meg. A kötet mégis több tizenkét egymás után következő írásnál. Főként a választott elbeszélő forma, az uralkodó egyes szám első személyű előadás miatt. Az ebből a kifejezőmódból fakadó személyesség tartja össze, kapcsolja egybe a tizenkét novellát. Ez kölcsönzi a meghittség hangulatát, az őszinteség és a közvetlenség érzését. A műfaj eredeti nívumaira figyeltet ez a személyesség: az én kitarulkozik, bevavat titkaiba, élete részesévé tesz, történetének elmondásával újraalkotja sorsát. Jellemzi a Gion-novellákat az is, hogy tanulságokat fogalmaznak meg, ha nem is tételiesen. Mindegyiknek, mint a hajdani fabuláknak, van „értelme”. Meg is nő ez az „értelme”, egyrészt a bensőségesség varázsa miatt, másrészt, mert jelképekhez kötődik. Különös vonása aztán az *Olyan, mintha nyár volna* írásainak, hogy a személyesség nem egyetlen alakhoz tapad. Sokszor eldönthetetlen az elbeszélő kiléte. Csak az egyenes beszéd biztos; hogy ki a beszélő, az néha homályban marad. Gion mesélőként egyaránt-szerepeltet útépítőt és tervrajzoló, csavargót és írogató fiatalembert. Valami furcsa titokzatosság veszi így körül a novellák főszereplőit, az ő egyéniségükre vetül a legkevesebb fény. Az önéletrajzi elemeket felhasználó író szemérmes tartózkodása volna ez? Hogy Gion önmaga sorsát írja, hogy ő maga az elbeszélő — erre csak néhány, főként a múltat, a gyermekkort megidéző novella enged következtetni (*Patkányok a napon; A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni*). Némi fogódzót.

nyújthatnak még az olyan részletek, amelyekben félig tréfásan az írói műhelymunkáról esik szó, vagy arról, hogy egy könyvből egyetlenegy hasonlat miatt is érdemes elolvasni száz oldalakat.

A hasonlat, amiért *A galamb* főhőse lelkesedik, cseppet sem eredetibb és meg-hökkentőbb az Olyan, mintha nyár volna egyes mondatainál, történeteinel. „... Az állatbarát ismerősöd pokrócba bugyolált egy vekkerórát, a kölyökkutya mellé tette, és az mindjárt megnyugodott, mert azt hitte, hogy anyja szívverését hallja” — így az egyik történet (*A galamb*); a másik egy fesiőről szól, aki mindennap levélpapírt vásárol, pedig vagy tíz éve nem írt már senkinek (*A szemüveges lány*) — és folytatni lehetne a képtelenségre, túlzásra építő történetek, anekdoták sorolását. Azokét is, amelyekben a nagyotmondásnak van szerepe, de azokat is, ahol a fantáziát meghazudtoló föllentésnek nincs funkciója. A képezetet a mesélés öröme vagy a meg-hökkenteni akarás ragadhatta el. A Gion-könyvnek ez a mesélőkedv is nagy újdonsága. Az Olyan, mintha nyár volna meggyőző bizonyíték: Gion Nándor élvezetesen, érdekesen tud elbeszélni. Az a mesélőkedv, amelyet a *Kétéltűek a barlangban* című első kötetében csak megcsillantott, most természetesen árad, mert nem gátolja útját semmiféle kigondolt, illusztrálásra szánt tétel. Az elbeszélő modort nem kell valamilyen tanulsághoz igazítania, s ha megmaradt is Gion a jelképek kedvelőjének, akár az Ezen az oldalon című könyvében, most is jószerint mesterkedés nélkül tudja műve világába építeni e jelképeket. Többnyire tárgyak vagy alakok a lényegi mondanivaló hordozói, ám ezek a tárgyak, alakok természetes részei az ábrázolt világnak. Egy foglyul ejtett postagalamb sorsa közvetíti a tiszta, ártatlan életre, a szabadságra vágyás gondolatát. Egy eltört kis szobor a megmászhatatlanságra, vágy és valóság összeegyeztethetlenségére, a virágzó hiték elhullására figyelmeztet (*Az asztalos*). Egyik sem direkt módon; legfeljebb még a kötetnyitó írás befejezésében győz a didaktikus hajlam. A többi novellában aztán nem a tárgyak, hanem a figurák magasodnak föl jelképes erejűvé. A különös történetek vonzzák a különös alakokat. A legtöbbször egy-egy ilyen figura magatartására vagy még inkább egyetlen vonására épül az írás általánosság tágitott „értelme”. Kedveli a szélsőségeket ez a hősválasztás. A szereplők a megszokott viszonyokhoz nem mérhetők, ezek alapján nem ítélni lehet meg. Az előbb vízínövényeket, majd egy oszlopot rágni kezdő kis Burai J. éppúgy ide tartozik, mint az öreg Bagi, aki esténként gyapjúfonalakból mindenféle színű csillagokat horgol (*Patkányok a napon, Csillagok minden színben I.*). De az ő rokonuk Tóth János is, aki pihenőidejében zsineget feszít ki két fa közé, s a fölött ugrál szüntelen (*Csillagok minden színben II.*). Közéjük való aztán a részeges postás is, aki egy ujjal tud fütyülni, s aki minden délutánját állva alussza végig. A két fényes kukoricaszárral hegedülő Pancsó sem mindennapi alak.

Az ő bemutatásával azt is elárulja az író, amire a korábbi regény, a *Virágos katona* alapján csak gyanítani lehetett: Gion hőseinek édestestvérei Moldova György műveiben élnek. „Pancsó, a híres vonatos vagány” Mandarinnak, az ugyancsak „híres vagány”-nak a tejtěstvére, s Moldova hősnői kötnék olyan egyezséget is, mint Gion Ágnese, hogy ha a volt szerelmesnek szüksége van a másakra, üzen, egy távirattal, egy újsággal, és megy is a társ (*Az asztalos*). Moldova „gázlámpák alatt” mesélő figurái mondanak olyanokat is, mint a *Száraz magok* férfihőse: lóporfájúnak és érdes bőrrűnek nevezi majd a kedvesét, és „ha akkor sem rúg ki, akkor el fogom venni feleségül”. A hasonlóság Moldova és Gion között más vonatkozásban is kimutatható volna. Az Olyan, mintha nyár volna több írásának az a kiindulópontja, ami az *Esték a téren* sorozat darabjainak: a „mindenféle történetek” mesélése. Így szórakoztatják magukat azok, akiknek csak a múlt mutathat fényeket, s akik szépen, a mesék szépségével csalhatják meg önmagukat. Az „elrontottunk valamit, visszavonhatatlanul” szomorúsága ott kísért a Gion-novellákban is, ott a felismerés, hogy megszűj meg tanulni hazudni, megszűj képmutatónak lenni. A Bagik, Tóth Jánosok példája ugyanakkor biztatni akar: szőni kell a csillagokat, „minden színben”, még ha bolondnak nézik is a szövőt. Keserűség és öröm, lemondás és fellángolás így ellenpontozódik a Gion-kötetben. Az író tudatosan épít ezekre a szélsőségekre. A hangját is e szerint

váltogatja. Mint aki fél, hogy a személyesség túl érzelgőssé teheti, a melegebb, meg-hittebb hangból hirtelen csap át a nyers hangba. Durva, vulgáris szavakat használ, hogy aztán ismét emelkedett lehessen. De nemcsak a szóhasználatban kedveli a vég-letek összebékítését ez a stílus. Ez az ötvözés jellemzi a szemléletet is: egyszerre mutat tragikusnak és komikusnak egy-egy életjelenséget, egy-egy pillanatot. Egy-szerre mutatja szükségszerűnek a tisztánélést és a bemocskolódást; élcelődik a gyá-vákkal, alázatosokkal, ugyanakkor sajnálni tudja a félelem szorította embert. Gyen-géség és gorombaság, azonosulás és fölény, pátosz és szenvtelenség, szépség és rútság így vegyül ebben a stílusban. „Galamb és vécépapír” — írja a „paloma” szó je-lentéséről Gion, s ez az ellentézés az egész kötetet meghatározza. Innen is lehet talán, hogy az Olyan, mintha nyár volna inkább általános igazságokat, tanulságokat fogalmaz meg a magányról és a szerelemről, a félelemről és a vakmerőségről. Az író szándéka nyilvánvaló: a mesét, az anekdotát, a történetet akarja visszahelyezni ősi jogaiba. A társadalmi vonatkozások, aktualitások nem jutottak így olyan kitüntetett szerephez, mint például a *Testvérem*, *Joáb* esetében. Ebből a szempontból kevésbé izgalmas kötet a mostani. A jelenre — s a múltra így — kevesebb fényt sugároz. Az író ítélkező hajlama helyett a beleérző képességét engedte érvényre jutni. Szi-gorú valóságértelmezéséről már régebben meggyőződött. Most azt bizonyította be vég-leg, hogy a szürke hétköznapiakból is képes költészetet írni. Tud csillagokat rajzolni az égre, „mintha nyár volna”. (*Forum*, 1974.)

MÁRKUS BÉLA

Csiki László: Az idegen város

Csiki László negyedik kötetének „három történetét” kissé tanácstalanul kezdtem olvasni. Csikivel együtt ismételtetem a „fülön” olvasható kérdést: „... miért éppen *erről* és *így* szólnak ezek a történetek?” Az első írás (*Bevándorlók*), melynek sajátos műfaji meghatározást (Dráma prózában) adott a szerző, úgy indul, mint egy „új regény”. A hagyományos cselekménynek nyoma sincs. Jellemek helyett *történetüket* megélő figurákat ismerünk meg. Ki a három vándor? Kicsoda Lót és miért ellensége a városnak? Ki a „borzas fiatalember”? Miért „végez vele” Lót kisebbik lánya? — A kérdéseket sorolhatnánk tovább. Később a vándorokról megtudjuk, hogy „ezek azok, akikről írva vagyon, hogy eljönnek egyszer, ha beérik az idő”. Lót, a bűnös városból az angyalok információja alapján megmenekülő ótestamentumi hős pedig kijelenti: „Kiválasztottak atyja vagyok... Elmegyek a pusztába, és megtanítom az embereket a pusztá jóságára.” Az *idegen város* című történet figuráinak egyedi sajá-tosságai is eltűnnek. A főhősnek, Bének még neve sincs, az időt és a színhelyt ille-tően ugyancsak bizonytalan minden. Bé egy ismeretlen városban kószál, egyetlen föliratot sem tud elolvasni, az emberek egyetlen szavát sem érti meg.

Az elmondottak alapján Csiki új kötetét (különösen az első két történetet) a nouveau roman módszerét *másoló* művek közé is sorolhatnánk. De nem nyújthatunk be hiánylistát egy, a műtől idegen normarendszer alapján. Az „új regény” tudato-san kerüli az alkotói fantázia adta lehetőségeket. Csiki viszont — éppen a fantázia segítségével — jut el „valamilyen képzeletbeli vagy inkább lehetséges tartományig”, egy „Volt-Nincs tartományig”, ahol a valóságból jól ismert dolgok egyben más arcukról is bemutatkoznak. Az író tehát kitalált, illetve (a *Bevándorlók* esetében) át-dolgozott egy történetet, ami azután keretként, elvonatkoztatott szerkezetként — ép-pen az általános vonások hangsúlyozásával — mutat túl önmagán. A jelentés így ki-